

Ptáčkaření na vlnách

Foto: Tomáš Grim

„Protože jsem spatřil albatrosa, náležím nyní k vyššímu řádu smrtelníků.“¹

Jeden z nejznámějších citátů o ptácích vůbec. Svůj dojem přírodovědec Robert Cushman Murphy literárně znesmrtelnil těsně po druhé světové válce. Pod to, co píše dál, bych se bez výhrad podepsal i dnes: „Poblíž, v raním světle, prolétal ten dlouho očekávaný opeřenec, ve svém žvilvu dokonce ještě majestátnější, než jsem očekával.“

Jeho patetická slova jsou poplatná době před první světovou válkou, kdy si své dojmy zapisoval. Faktem však zůstává, že monumentální albatrosi a další trubkonosí letoví mistři patří k nejpůsobivějším opeřencům: zkuste hádat, kterému ptačímu rodu patří úvodní záběry legendárního seriálu BBC *Život ptáků* pod taktovkou Davida Attenborougha...

Albatrosi vám změni měřítko: „elegantní let“ racka se po setkání s nimi stává „upachtěným nemotorným plácáním“.

Radost ptáčkařská největší aneb den s opeřenci na moři

(zápis z lodního deníku 13. 5. 2019, trasa Tenerife – Gran Canaria – Fuerteventura)

„Moc nadějí dnešnímu seawatchingu nedávám: dvě cesty po moři minulý týden vydaly celkem stovky mořských ptáků, konkrétně stovky buřňáků severoatlantských (*Calonectris borealis*) a nic dalšího. A to ještě ušlo: seawatching někdy skutečně bývá doslova *pozorování moře*, tedy ptákůproste vodní hladiny. Nakonec i v těch nejbohatších vodách většinu času pozorovatel jen marně civí do modra...“

S rozedněním si na vlnách dávám první z několika káv. Fungují: hned mě praští do očí buřňák-prcek, téměř poloviční velikosti co *C. borealis*, který se (díky ti!) míhá zorným polem simultánně s – jak je vzápětí i podle zbarvení jasné – endemickým druhem zvaným buřňák makaronéský (*Puffinus baroli*). První pozorování zaznamenané členy českého ptáčkařského Klubu 300 – aleluja!

Dalších několik hodin a desítek kilometrů se nic neděje. Jednotliví buřňáci severoatlantští, občas ve volných skupinkách, jak mívají ve zvyku. Drobky oproti stovkovým hejnům z minulého týdne...

... až – co je šlaka tenhle hodně tmavý štíhlý ‚rybák‘ klouzavým letem těsně kopírující vlny?! Samozřejmě, že tohle rybák není! A takhle *C. borealis*, který je navíc světlý, fakt nelítá! Na dojmy ze vzdáleného fleku se nakonec spoléhat nemusím: našťestí si to totiž tenhle solitér (srov. s hejnovým *C. borealis*) míří ze situace ‚na hranici viditelnosti‘ pěkně k trajektu a je to... buřňák Bulwerův (*Bulweria bulwerii*). Pro mě opět ‚lajfr‘ (nový, dosud neviděný druh, stejně jako ostatní dva trubkonosci). Takže aleluja podruhé! ;-)

A zase se nic neděje. Klasický ‚feast & famine‘ (hodokvas & hladomor), tak důvěrně známý z tropických dešťňáků. Tentokrát v prostředí, které se může jevit jako přehlednější a birdvočovatelnější než bujarý

„Žádná jiná oblast otevřeného moře, snad kromě částí kolem Antarktidy, se nemůže srovnávat s pelagickým výletem z jihoafrického Kapského Města, kde lze pozorovat neuvěřitelné počty druhů i jedinců mořských ptáků.“² Ano, tak: v tomhle chumlu jich bylo 27 druhů! Včetně několika „našinců“ (rybák obecný, chalupa pomořanská, kormorán velký ssp. lucidus). Show ale úplně ukradlo 14 druhů trubkonosých. Mys Dobré naděje, JAR.

Foto: Tomáš Grim

Buřňák lední (*Fulmarus glacialis*), jediný druh, který jsme viděli a pohodlně fotili z větší lodi na tomto „pelagic tripu“ (tj. na otevřeném moři). Mnohem ptáčkařsky produktivnější byl výlet na nedaleký ostrůvek Bleiksøya – ale za tu cenu, že z malého člunu nešlo rozumně fotografovat. Podobné kompromisy je při plánování mořského ptáčkaření třeba brát v úvahu. Andøya, Vesterály, Norsko.

deštný les – ovšem pouze neznalé suchozemské kryse: vždyť se hýbe pozorovaný objekt (který letí cik cak bez jasné směrové očekávatelnosti), vlny (které jej přerušovaně překrývají), loď (která spěchá do cíle), na níž se pokoušíte (sic) udržet v poloze stojmo, a nezávisle na vás, lodi, vlnách i zvířeti se ještě komihá dalekohled či fotoaparát a pochopitelně vaše trávicí ústrojí... Ano, šanci prokouknout ID znaky – natož pořídit kloudný záběr – těžko označit jako tutovou. Jak na to?

Kropit, kropit, kropit. Jakmile se objevují další UFO, dosud neidentifikovatelné létající objekty, kropím v rychlých dávkách přibližně směrem, kde jsem ufouny zahlídl (v hledáčku fotoaparátu nejsou ptáci vzhledem k vzdálenosti vidět). A teleobjektivem smýkám rychle doprava, doleva, nahoru, dolů (orientační body chybí, vlny se hnuly, loď taky a co se to safra hejblo ve mně?!).

A jde to: fotky jsem akorát musel stáhnout do laptopu, abych na větších obrazovce buřňáci zrní vůbec našel. Celkem 128 fotek, z toho rovných 100 záběrů moře (tj. 28 fotek, kde pár pixelů zabírá taky peří). Záběry jasné potvrzují to, co jsem chvílemi poznal i v kuku: několik desítek (! srov. Svensson a spol.: ‚jen vzácně viděn na otevřeném moři‘) buřňáčků běločelých (*Pelagodroma marina*). Opět první pozorování v soutěži Klubu 300...“

Inu, Kanáry – to není jen lokalita pro plážové válečky koulivé. V květnu není vedro, vzduch se nevlíná a pozorování se může hodně vydařit. Ale pozor, může přijít *calima*, horký vzduch s pískem ze Sahary. To je pak obloha běžová a závidíte válečkům koulivým...

Rady k nezaplacení

- **Šance?** Má každý: k moři jezdíme alespoň občas snad všichni. A mořské ptáčkaření je zážitek silně adrenalinový i návykový.
- **Loď?** Pozornému čtenáři článku o Antarktidě³ neuniklo, že loď, na které jsem se plavil, byla *velká*. Proč? 1) Vysoká stabilita (ale i na druhé největší lodi, která má povolení vstoupit do antarktických vod, bylo focení a pozorování často docela výzva); 2) přístřeší, jež oceníte v polární vichřici³ i pod mikrovlknovým sluncem na rovníku⁴; 3) možnost pozorovat a fotit z palub různé výšky nad hladinou (různé druhy létají často v různých výškách); 4) čím výš na lodi, tím líp pro pozorování: vidíte dál + větší šance, že zvíře bude ne proti „přepálené“ světlé obloze, ale proti tmavším vlnám, navíc z vyšších palub uvidíte to, co nemáte z malé jachty šanci zahlédnout přes okolní vlny; 5) na velkou loď se vleze víc lidí: k průvodcům (vydáte-li se s organizovanou výpravou) přidejte další páry očí pro přírodu nadšených spolucestujících a lodní rozhlas, který vás okamžitě informuje o novinkách – zde výjimečně platí jinak nesmyslné pořekadlo „čím víc, tím líp“.
- **Rychlost?** Potřebujete pomalost: ta je, včetně rychlosti nulové (při zastávkách na focení), samozřejmostí na specializovaných ptáčkařských mořských výpravách. Na komerčních dopravních linkách doporučuju ověřit si, která z firem je nejslimáčtější. Např. na Kanárských ostrovech oceníte společnost *Naviera Armas*. Zvlášť až kolem vás prosviští konkurenční „raketa“, která i absencí otevřené paluby mění šance na pozorování ptactva na nulu.
- **Orientace?** Těžká: „vlevo od vrcholu támhleté vlny směrem...“ nepomůže – než větu dopovíte, je po vlně. Takže ciferník: směr v ose přídě je dvanáctá hodina, směr v ose zádě je šestá, ať už se loď zmítá kamkoli. Odhadnout vzdálenost je náročnější. No, spíš nemožné. Proto uvažujeme, jako kdyby pohled na „seascape“ (mořskou krajinu) ztratil třetí rozměr (jako na ploché fotografii) a použijeme prostou geometrii: „... cosi sviští na desáté hodině ve třech čtvrtinách pod horizontem, doleva“. Ano, jak píše Lars Svensson a spol.: „Pro začátečníka může seawatching představovat skličující zkušenost...“
- **Focení?** V ruce je často lepší mít foťák než dalekohled: než přerádíte z druhého na první, je váš nový mořský známý v tradici... Navíc určování mořských UHP je alchymie – fotodokumentace je zásadní. Bez ní bude tvrzení, že jsme viděli něco zajímavého, doslova *na vodě*.
- **Playback?** Akustickou pomůcku k určování či lákání nepotřebujete, mořské druhy totiž na volném moři mlčí. Playback uvádím jen jako oslí můstek k mimořádně zajímavým (poněvadž bizarním) hlasům, které vydávají různí buňňáci či alkovití na hnízdišti.
- **Hnusy?** Lákat však lze. Pachově. Hodně pachově. *Chumming* obnáší servírování zrudně smrdícího rybiho oleje a rozkládajících se různých tělesných částí ryb mlsným jazyčkům albatrosů & comp. Neodolají nejen oni: často se houfně přidávají i ptáčkaři... To celý cyklus posiluje pozitivní zpětnou vazbou; ano, tou, která pohání atomový výbuch – což celkem odpovídá pocitům, které *chumming* v trávicím traktu mořského birdera odpálí...
- **Stravování?** Jestli na něj máte žaludek... A hlavně *velkou* loď: při pohledu na tu „pramičku“, s níž jsme měli vyplout do jihoafrických vod, se mi zvedl žaludek už v přístavu. Realita předčila očekávání: mys Dobré naděje jsem si přejmenoval na mys Naprosté beznaděje (i zkušený výzkumník ekologie albatrosů mi pak prozradil, že ony čtyřmetrové vlny byly nadstandard a že celý den prohlil i on). Má večer se tehdy vrátila – přesněji řečeno vrhla – do svého původního biotopu očekávatelně, bleskově; dát si mořské plody den před pelagickou výpravou mi přijde až hlubinně psycho(pato)logické...

Mezi hodokvasem a hladomorem

Seawatching, tedy pozorování mořských ptáků, je intenzivní zkušenost: kratičká „hostinná“ období frenetické aktivity, kdy jsou ptáci všude a pozorovatel je doslova zahlcen, jsou oddělená nesnesitelně dlouhými „hladomornými“ hodinami, kde je všude ticho a klid.

Pokud vám to zní povědomě, jste na správné stopě: větu jsem bez úprav zkopíroval z nedávného článku o „nesnesitelné lehkosti tropického birdwatchingu“.⁵ Platí přes kopírák v deštném lese i na volném moři. Neznám jiné prostředí kdekoli na Zemi, kde by birding byl taková „houpačka“. Mořský *feast and famine* je ale ještě vyhrocenější. Proč?

Tropický hodokvas (*feast*) je dán tzv. smíšenými hejny: lesem putuje obří oblak, k němuž se přidávají (a vzápětí z něj odcházejí) desítky ptáků (a často i desítky *druhů* ptáků). I když takové hejno několik

Foto: Tomáš Grim

Krásný racek Sabinův (*Xema sabini*) mě fascinuje i ekologicky: ač hnízdí v arktické tundře, je – na rozdíl od ostatních tam hnízdících racků – přesrovníkový migrantem. *Isla de la Plata*, Ekvádor.

Foto: Tomáš Grim

Buňňáci vzhledem neoslň. To spíš počtem. Zde jdou příkladem buňňáci třepetaví (*Puffinus gavia*). *Tiritiri Matangi*, Nový Zéland.

hodin nepotkáte (hladomor, *famine*), stejně procházíte teritorii druhů usedlých – šance něco vidět je skoro pořád.

Mořský hodokvas určuje přítomnost potravy, která není tak rovnoměrně rozptýlená jako v tropickém lese. Oceánské „samoobsluhy“ mají ostřejší vymezené hranice. Celosvětově nejextrémnější příklad je slavná Antarktická konvergence.³ A ptáčkařské bárky nejdou po ptáčích naslepo – radarem vyhledávají rybářské lodě, které lákají buňňáky, albatrosy... po tisících!

Pod rouškou zájmu o velryby

Pozorování ptáků je pro podivíny. Z nějakého nejasného důvodu je naopak pozorování mořských savců pokládáno za normální (jak pro koho!). Praktické důsledky jsou zřejmé: než marně shánět ptáčkařskou mořskou túru (v řadě přístavů neexistující), je snazší předstírat zájem o velryby a jinou savčí žoužel a vyrazit na savcostřednou túru (v řadě turisticky frekventovaných přístavů existující).

Výprava na delfíny, velryby či želvy poskytuje řadu zajímavých pozorování. To máte fregatky, tereje, pelikány... Nevýhody ale má: na mé první takové túře v Mexiku personál a spolucestující neprohlédli mou ptáčkařskou lživost. Necháпали, proč můj dalekohled a fotoaparát soustavně mířil opačným směrem, než se plácali delfíni, velryby a želvy (a mířil tam, kde se skvěly fregatky, terejové, pelikáni...). Furt do mě štouchali jak do brambor a samé „Velryba, pane, tááámhle!“ Pořešil jsem to citlivě: několik rychlých fotovaknutí směrem k velrybě, blesková kontrola náhledové obrazovky a nadšený výkřik „Wow, ta se povedla, takový štígro! Velrybu mám, jdu na fregatky!“ (a pro sebe v duchu: „Nesmím tu kytovčí smouhu zapomenout hned vymazat...“).

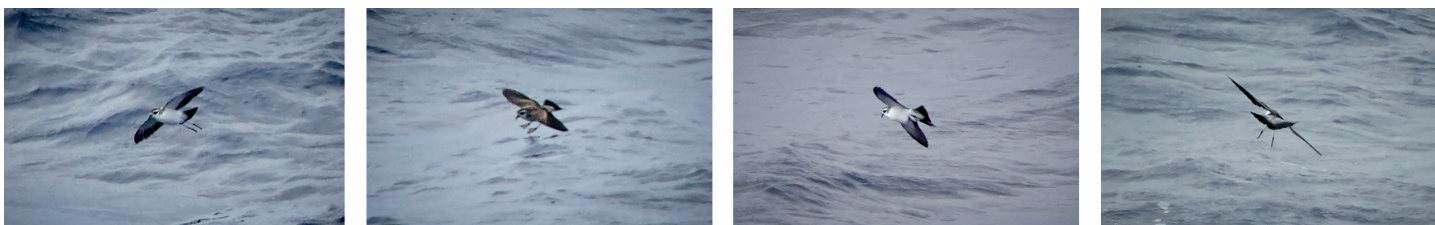
Podobný *pelagic trip* mi u pacifického pobřeží Kanady vydal buňňáka temného (*Ardenna grisea*). Tento „šedák“ se mi zapsal do paměti nesmazatelně až o dvě dekády později. Prokřehle jsem jej pozoroval v antarktických vodách a jen o pár týdnů na to zas; v horkem vroucím vzduchu Rudého moře v izraelském Eilat – ikonický obrázek neuvěřitelných prostorových měřítek, která jsou pro mořské ptáky normální.

Proto není domácí příprava na mořské ptáčkaření nikdy perfektní: víc než v jakémkoli jiném prostředí na moři platí, že cokoli se může zatoulat kamkoli. Oceán je vlastně opakem tropického deštnáku; tam zatoulanci prakticky neexistují.

Strategie Nicka Cartera „Vždy ve střehu!“ se vyplácí. Po třech týdnech, co hypnotizujete oceán, přestanete čekat překvapení. Pak přijde. V záběru je 83 ptáků, z nich jsme čekali 82: vidíme 61 albatrosů černobrvých (*Thalassarche melanophris*), 10 buňňáků tmavých, 7 kormoránů modrookých (*Leucocarbo atriceps*), 4 tučňáky magellanské (*Spheniscus magellanicus*) a – hle! – jednoho albatrosa Bullerova (*Thalassarche bulleri*). Slušně vychovaní jedinci tohoto druhu touto dobou (leden) hnízdí na Novém Zélandu (ti nehnízdící se toulají k pacifickému pobřeží Chile). A takhle to vypadá v té slavné Antarktické konvergenci³ – tento výřez klonujte a klonujte... Drakeův průliv, Pacifik/Atlantik.

Buňňáček běločelý připomíná létající rybu! Jedno z nečekaných překvapení na pravidelné trajektové lince. Kanárské ostrovy.

Elegance faetona snad nenechá chladným nikoho. Mě nenechává chladným ani biologie tohoto rodu. Na Fuerteventuře (Kanárské ostrovy) hnízdil f. červenozobý (*Phaethon aethereus*) v poušti. Na Tahiti hnízdil f. žlutozobý (*P. lepturus*) hluboko ve vnitrozemí, v nitru vlhkého deštného lesa. Pacifik mezi Tahiti a Moorea, Francouzská Polynésie.

Tuhle rybu racek arabský (*Larus hemprichii*) neuložil. V očekávatelně pojmenované společnosti – s buňňákem arabským (*Bulweria fallax*) a b. perským (*Puffinus persicus*) – se přizpíval na „chummingu“. Tuto trojici potkáte v Indickém oceánu v okolí Arabského poloostrova. Mirbat, Omán.

Mořské ptáčkaření pro suchozemské krysy?

Rekreaci na divoce se zmítajících vlnách si ani sám často neužiju („Kde jsem zas nechal Kinedryl?!“). Chápu tedy, že mnozí z vás se bez buňňáků, buňňáčků, buňňíků a bouří externích i interních obejdou. Nebo lze i jinak?

Šance pozorovat albatrosa z pevniny je malá: z mnoha tisíc albatrosů na antarktické plavbě jsem viděl jen jednoho tak, že by byl pozorovatelný i ze souše – zatoulance v kanálu Beagle.

S buňňáky je lehčí pořízení. Svého prvního jsem pozoroval už z pevniny v Portugalsku: buňňák severoatlantský tam hnízdí jen pár kilometrů od pobřeží, na ostrůvcích Berlenga.⁶ Hejna buňňáka šedého (*C. diomedea*), od něž byl předešlý nedávno oddělen, šlo pozorovat z pláže na řeckém ostrově Lesbos. I můj první exotický buňňák (bělobradý *Procellaria aequinoctialis*) se zatoulal jen pár set metrů od pláže v jižní Brazílii.

Jistota jsou spíš ptačí bazary. Na některé z nich je třeba se přepravit lodmo, pak se ale objedete bez námořnické eiffelovkového kroku. Severoevropská špička je ostrůvek Hornøya, jen 10 minut lodkou od norského Varangeru. Skvělý je i ostrůvek Bleiksøya ve Vesterálském souostroví (ale v hnízdním období zákaz vstupu; pozoruje se ze zodiaků). A ještě blíž je ovšem německý Helgoland.

Úplným odpůrcům pohybu po moři nezbyvá než volit severonorský Ekkeroy či jihonorský Runde. Na oba se dostanete po suchu.

Královská třída birdingu

Když takto naši živou zkušenost vyjádřil spolecestující na naší jihoafrické kocábce, nemohl jsem než souhlasit – moje trávicí soustava si užívala na volném moři „maximum turbulenc“ šest hodin (hodiny menších vln před a po nepočítám). Zážitek to však byl fenomenální. Už na molu, kde se kapitán představil jako Alan Blacklaws („Černozákoník“) a lodička nesla nápis *Destiny* („Osud“).

Na to, aby „mořské potvory“ rozbušily vaše srdce, nemusíte být v soutěživé náladě (jako jsem byl při psaní úvodní ukázky z deníku). Svědčí o tom i nadšené výrazy prostých občanů, neptáčkařů, kteří se právě přidali „k vyššímu řádu smrtelníků“.

Literatura

- 1 Murphy R. C. 1947: *Logbook for Grace: Whaling Brig Daisy, 1912–1913*. Macmillan, New York.
- 2 Beletsky L. 2010: *Global Birding: Traveling the World in Search of Birds*. National Geographic, Washington.
- 3 Grim T. 2019: Poslední opravdová divočina. Ptačí svět 26(3): 29–28.
- 4 Grim T. 2001: Sumatra – Here we come again. Ptačí svět 8(3): 12.
- 5 Grim T. 2014: Nesnesitelná lehkost tropického birdwatchingu. Ptačí svět 21(3): 9–11.
- 6 Grim T. 1999: Portugalsko. Ptačí svět 6(2): 12.

Tomáš Grim | je ptáčkařem na volné noze a této „profesi“ navrhuje říkat „freebird“. Za skoro 7 let v zahraničí měl to štěstí navštívit přes 70 zemí na všech 7 kontinentech a pozorovat přes 4 000 ptačích druhů. Rád své zážitky sdílí na promítáních, v člancích i knihách (spoluautor „Nejlepší ptačí knihy roku 2017“; cenu uděluje časopis *British Birds* a *British Trust for Ornithology*).